

Over de lust van de vrouw

Beverlands De Stolatae Virginitatis Iure (1679)

Karen Hollewand
Universiteit Utrecht
k.e.hollewand@uu.nl

Abstract

In 1679, Hadriaan Beverland (1650-1716) published a study on the sexual lust of women, titled *De Stolatae Virginitatis Iure*. Scholars who have looked at this rebellious humanist and his sexual studies have unanimously concluded that the publication of *De Peccato Originali*, his infamous work on sexual lust and original sin, led to Beverland's arrest and eventually his banishment from Holland and Zeeland. Looking at the connection of *De Stolatae Virginitatis Iure* to his other studies and comparing his perspective on women and their behaviour to the outlook of his contemporaries, this article argues that Beverland's study of female desire was just as radical, if not more seditious, than his work on original sin. Taking Beverland's exceptional solutions to pre- and extramarital sexual relations into account, *De Stolatae Virginitatis Iure* proves to be truly provocative, offering a unique perspective on the sexual activities of young men and women in early modern Europe.

Keywords: sexuality, women, prostitution, marriage vows, Dutch Republic

Geleerde Hadriaan Beverland (1650-1716) concludeerde in zijn studie *De Peccato Originali (Over de Erfzonde)* dat het 'gemakkelijker is om witte raven en vliegende schildpadden te vinden dan vrouwen met kuise geesten.'¹ In het werk betoogde hij dat seksuele lust als de erfzonde gedefinieerd moest

¹ Beverland, *De Peccato Originali*, 69. Dit citaat, net als alle citaten uit Beverlands werken en brieven die hierop volgen, is vertaald uit het Latijn. Zie: Beverland, *De Peccato Originali (On Original Sin, 1679)*, Verhaart en Hollewand.

worden: Adam en Eva hadden seks met elkaar gehad in het Hof van Eden. Ze werden zwaar gestraft voor hun schandelijke daad: God verbande de eerste man en vrouw naar de aarde en maakte lust dominant in de natuur van de mens. Het was voor Beverland duidelijk wie de meeste blaam trof voor de zondeval. Eva had Adam verleid, opgehitst door de woorden van de Duivel:

[Eva] benadert haar man met een wulpse blik en omhelst zijn nek. Ze kust hem en hij verzet zich niet, ze bijt met haar tanden in zijn benen en armen en stimuleert zijn zeer onschuldige lid met haar geile hand en vleiende woorden die vingers bezitten. Ze lacht en, terwijl ze zijn mannelijkheid in haar zondige hand neemt, zegt ze: 'Je penis geniet duidelijk van de gestolen liefde, echtgenoot. Maak gebruik van de geschenken die de natuur heeft geschonken. Ik ben niet zo strikt dat ik het vuur dat ik voel veroordeel.'²

In 1679 werd Beverland door de academische rechtbank van de Universiteit Leiden schuldig bevonden aan het schrijven en publiceren van goddeloze en obscene studies en werd hij, na vijf weken in de studentengevangenis en een kort proces, verbannen uit de provincies Holland en Zeeland.³ In verschillende publicaties heb ik de afgelopen jaren de humanist Beverland, zijn seksuele studies en zijn opzienbarende verbanning besproken.⁴ In Beverlands vroege werken, die gekarakteriseerd werden door een standvastige focus op de dominantie van seksuele lust in de universele menselijke natuur, bekritiseerde hij vele van zijn tijdgenoten, die in zijn ogen de grote invloed van seks ontkenden en negeerden. Zijn afkeer van hypocrisie doet denken aan de kritiek die werd geuit door bijvoorbeeld Adriaan Koerbagh, Lodewijk Meijer en Baruch Spinoza, die in hun radicale publicaties eveneens de schijnheiligheid die ze observeerden om zich heen fel veroordeelden. Binnen deze groep denkers, die vaak in de context van de (vroege) Verlichting besproken worden, was Beverland echter een vreemde eend in de bijt: hij was geen filosoof maar een classicus, die bovenal zijn kennis van de klassieke literatuur tentoonstelde. Hiernaast was hij de enige die zich toe legde op seksuele lust.⁵ Door hun nadruk op het belang van seks kunnen zijn studies ook met een heel ander, eveneens radicaal, genre vergeleken

2 *De Peccato*, 29-30. Citaat uit: Barclay, *Euphormionis [Lusinini] Satyricon*, volume 5, 442.

3 Voor meer over Beverlands leven en rechtszaak, zie: Hollewand, *The Banishment*.

4 Zie de bibliografie.

5 Zie: Bunge, *From Stevin to Spinoza*, 44-64, 74-82, 149-170; Israel, *Enlightenment contested*, 33-34, 43, 165, 183, 377-378, 580-586, 607, 665

worden. In vroegmoderne pornografische publicaties is namelijk vaak eenzelfde afwijzende houding tegenover hypocrisie in de contemporaine samenleving te herkennen: schrijvers bekritiseerden vaak de schijnheiligheid van religieuze en seculiere overheden en benadrukten dat in de pornografie, waarin seks een centrale rol speelde, wel een waarachtige representatie van de werkelijkheid werd gegeven.⁶

De zware straf die hem werd opgelegd door de academische rechtbank van de Universiteit van Leiden had Beverland voor een groot deel te danken aan zijn *De Peccato*, waarin hij uitvoerig inging op de aanwezigheid van seksuele lust in de Bijbel en de (klassieke) geschiedenis. Zijn studie over de erfzonde was echter niet het enige werk dat door theologen van de Gereformeerde Kerk en leden van de Staten van Holland werd afgekeurd.⁷ In een tweede publicatie, getiteld *De Stolatae Virginitatis Iure (Over het Maagdenrecht)*, richtte Beverland zich op de lust van de vrouw. In het werk, waarin hij zijn expertise op het gebied van de klassieke oudheid en zijn kennis van het recht etaleerde, bekritiseerde hij het vrijmoedige gedrag van Nederlandse vrouwen. Ook opperde hij verschillende oplossingen om de problemen die veroorzaakt werden door hun zedeloosheid, en door de breder gedragen seksuele losbandigheid in de Nederlandse Republiek, de kop in te drukken. Dit alles met een grote knipoog: net als in zijn *De Peccato* benadrukte Beverland in *De Stolatae Virginitatis Iure* de negatieve kant van seksuele lust maar spoorde zijn lezer tegelijkertijd aan tot seksuele handelingen, door in zijn uitgebreide vervloekingen van alle problemen die door lust werden veroorzaakt diep in te gaan op al het moois dat seks te bieden had.

In studies over Beverland wordt de publicatie van de tweede editie van zijn *De Peccato*, uitgegeven in september 1679, zonder uitzondering als de directe aanleiding gezien voor zijn arrestatie in oktober 1679.⁸ Het was, en is, met afstand Beverlands meest beruchte werk, dat door zowel bewonderaars als critici het vaakst werd en wordt besproken. In bepaalde opzichten is zijn studie over vrouwen echter provocerder, met name door Beverlands niets verhullende observaties van, en radicale oplossingen voor, het probleem van lust in zijn eigen samenleving. Daar komt bij dat *De Stolatae Virginitatis Iure*

6 Zie: Hunt, 'Introduction', 9-48; Jacob, 'The materialist world of pornography', 157-202; Turner, *Schooling sex*, 1-30, 106-220; Leemans, *Het Woord*, 127-144, 233-276.

7 Beverland, *De Stolatae Virginitatis Iure*. Voor Beverlands rechtszaak, zie: Nationaal Archief Den Haag [hierna: NA], Vierschaar der Universiteit te Leiden [hierna: VUL], Crimineele klachtboeken. 1631-1810, part 13, Litt. E, 1647-1695, 115r-116d; Hollewand, *The Banishment*, 32-38, 257.

8 Zie onder andere: De Smet, *Hadrianus Beverlandus*, 32-39; idem, 'The realm of Venus', 47-48; Elias, 'Het Spinozistisch erotisme van Adriaan Beverland', 286-289; Hollewand, *The Banishment*, 29-32.

werd gedrukt in de zomer van 1679, slechts enkele maanden voor het begin van zijn proces. Zou het zo kunnen zijn dat niet Beverlands werk over de erfzonde maar zijn werk over vrouwelijke lust de aanleiding vormde voor zijn arrestatie?

Dit artikel richt zich op Beverlands studie over de vrouw om erachter te komen of dit werk een grotere rol speelde bij zijn zware straf dan tot nu toe is aangenomen. Hoe rebels was zijn werk over de lust van de vrouw nu eigenlijk, in relatie tot zijn andere studies maar ook in de context van de zeventiende-eeuwse Republiek? Week zijn visie af of sloot hij aan bij contemporaine ideeën? Hoe radicaal was Beverlands *De Stolatae Virginitatis Iure*? Dit zijn niet alleen interessante vragen om te beantwoorden in relatie tot Beverland. Door *De Stolatae Virginitatis Iure* onder de loep te nemen en Beverlands perspectief op het seksuele gedrag van vrouwen te plaatsen in de context van zijn tijd, levert dit artikel ook een bijdrage aan de kennis van de verschillende ideeën over de vrouw, haar natuur en haar lustgevoelens in de vroegmoderne periode.

Over het Maagdenrecht

Beverlands werk over vrouwen werd gepubliceerd in de zomer van 1679, een paar maanden na het verschijnen van de eerste editie van zijn *De Peccato*.⁹ Het was echter het eerste werk dat hij schreef: zeven jaar eerder had hij al een eerste versie van de studie voltooid in Oxford.¹⁰ *De Stolatae Virginitatis Iure* paste goed binnen Beverlands oeuvre. In zijn drie vroege werken over seks, *De Peccato*, *De Stolatae Virginitatis Iure* en *De Prostibulis Veterum*, presenteerde hij telkens opnieuw zijn hoofdargument over de dominantie van seksuele driften in de universele menselijke natuur, om vervolgens die theorie op verschillende manieren uit te werken. In *De Peccato* concentreerde hij zich op de Bijbel en op voorbeelden uit de (antieke) geschiedenis, *De Prostibulis* was hoofdzakelijk gericht op de klassieke oudheid en behandelde op encyclopedische wijze bijvoorbeeld bepaalde seksuele voorkeuren, en in *De Stolatae Virginitatis Iure* legde Beverland zich toe op de lust van de vrouw. In dertien hoofdstukken, opgesteld in het Latijn, verbond hij zijn eigen ideeën aan de literatuur, kunst en gebruiken van de klassieke oudheid, wetten uit het heden en verleden en het gedrag

9 Op de voorpagina wordt het jaartal 1680 genoemd maar aangezien het werk gepubliceerd was toen Beverlands rechtszaak begon, moet het boek geprint zijn in de zomer van 1679. Zie: Hollewand, *The Banishment*, 36; *De Stolatae Virginitatis Iure*, Pleidooi van de Auteur.

10 Zie: Hollewand, *The Banishment*, 24-25; *De Stolatae Virginitatis Iure*, Brief aan Huber.

van mannen en vrouwen in de zeventiende-eeuwse Nederlandse Republiek. Hij benadrukte dat de vrouw als eerste, eerder dan alle dieren en eerder dan Adam, door lust werd bevangen.¹¹ De vrouw, de bron van het kwaad, was wellustiger dan de man, legde hij uit: ze genoot het meeste van de daad, was nog hitsiger dan een beest, was nooit te moe en hoefde nooit gevraagd te worden.¹² Hij presenteerde een heel scala aan voorbeelden om zijn argument kracht bij te zetten. Hij besteedde aandacht aan het maagdenvlies maar ook aan verkrachting en beschreef zowel het gedrag van de kuis Maria als de schandelijke activiteiten van de Vestaalse maagden.¹³ Zelfs deze modellen van deugd en kuisheid in het oude Rome, stelde hij, verloren vaak hun maagdelijkheid door de seksuele drift die hen teisterde.¹⁴ ‘De rituelen werden uit het zicht verborgen, zodat er sprake kon zijn van hogere verering; maar ondertussen vereerden ze de penis van Mutinus.’¹⁵

De conclusies die Beverland trok in *De Stolatae Virginitatis Iure* sloten nauw aan bij zijn bredere argument over seks: lust was de erfzonde, en dus het meest verschrikkelijke wat de mens ooit was overkomen, maar ook onvermijdelijk. Het was daarom belangrijk, concludeerde hij in alle drie zijn vroege studies, om de aanwezigheid van seksuele lust in de menselijke natuur te erkennen, te accepteren en om dit ‘probleem’, tot op zeker hoogte, op te lossen. Toch week zijn studie over de lust van de vrouw ook af van zowel *De Peccato* als *De Prostibulis*. Ten eerste maakte Beverland in dit werk het meeste gebruik van zijn studie in de rechten, zoals de eerste bladzijden al doen vermoeden. Hij omschreef zichzelf op de titelpagina als ‘een student van Justinianus’, de Romeinse keizer die bekend staat om de Codex Justinianus van 529 (een compilatie van het Romeinse recht), en de studie werd opgedragen aan Ulrik Huber, een professor in de rechtsgeleerdheid aan de Universiteit van Franeker.¹⁶ In *De Stolatae Virginitatis Iure* ging Beverland onder andere in op de wetten omtrent huwelijksbeloften in het heden en verleden,¹⁷ het recht op een maagd of op de maagdelijkheid van een vrouw (bij een huwelijk of in een oorlogssituatie bijvoorbeeld¹⁸) en hij besprak de regels omtrent de kleding van prostituees, die hen moest onderscheiden van eervolle vrouwen.¹⁹

11 *De Stolatae Virginitatis Iure*, 1.

12 *Ibidem*, 1-3.

13 Zie bijvoorbeeld: *De Stolatae Virginitatis Iure*, 10-15, 46-55, 83-87, 176-184.

14 *Ibidem*, 10-15.

15 *Ibidem*, 12.

16 *Ibidem*, titelpagina, Dedicatio.

17 *Ibidem*, 65-69, 194-199.

18 *Ibidem*, 174-183.

19 *Ibidem*, 110-122.

Een tweede verschil is de openhartige en speelse schrijfstijl die *De Stolatae Virginitatis Iure* kenmerkt. Beverland ging in op zijn eigen ervaringen met vrouwen, sprak de lezer af en toe direct aan en liet zich soms meeslepen door zijn onderwerp, bijvoorbeeld in zijn beschrijving van de schaamteloze kleding van vrouwen:

Met liefde blaast de dartele, nieuwsgierige wind net genoeg tegen de saffraan-gekleurde tuniek, die een schaduw werpt over de opmerkelijke venusheuvel, zodat de mooie heupen afzonderlijk tentoongesteld zijn, net als het slanke middel, het jonge hart, de wiegende billen, en de bloem van de jeugd.²⁰

Eenmaal kwam Beverlands eigen werkelijkheid wel erg dichtbij. Midden in een betoog over geleerde vrouwen, schreef hij het volgende:

Ik wilde hier meer over zeggen, maar toen greep mijn meisje in en omhelsde me krachtig, en ze begon me op een buitengewone manier verwijten te maken. *Heb je soms niet door dat je op deze manier een enorm schandelijke misdaad begaat?*

Omdat 'zijn meisje' bleef aandringen, besloot Beverland haar interventie te zien als een goddelijke waarschuwing. Voordat hij zijn beschrijvingen van het schandelijke gedrag van vrouwen vervolgde, richtte hij zich kort tot kuise en vrome maagden, die hij vroeg zijn 'morum malorum' (kwaadaardige moraal) te vergeten en hij raadde hen aan op hun hoede te zijn in hun omgang met mannen.²¹

Een derde verschil tussen *De Stolatae Virginitatis Iure* en Beverlands andere, vroege studies is de directe verbinding met de zeventiende-eeuwse Nederlandse Republiek. Beverlands contemporaine samenleving was niet afwezig in zijn *De Prostibulis* en *De Peccato* maar speelde een veel grotere rol in *De Stolatae Virginitatis Iure*. Het gedrag van de jeugd, en het doen en laten van de vrouwen om hem heen in het bijzonder, kwam telkens terug, bijvoorbeeld in Beverlands observatie dat:

de meisjes van ons land alle bescheidenheid zodanig van hun brutale gezichten hebben laten verdwijnen, dat je ze nauwelijks kunt onderscheiden

²⁰ Ibidem, 119.

²¹ Ibidem, 145-146.

van prostituees, zoals ze dansen met hun trillende billen en uitgestrekte nekken.²²

Wat betekenen deze verschillen voor de rol die *De Stolatae Virginitatis Iure* speelde in Beverlands arrestatie, proces en verbanning? Was de studie duidelijk radicaler dan *De Prostibulis* en *De Peccato*? Om hierachter te komen moeten we Beverlands ideeën over de lust van de vrouw vergelijken met de visies van andere zeventiende-eeuwse auteurs op dit onderwerp.

Afkeuring

Beverland onderstreepte het hoofdargument van *De Stolatae Virginitatis Iure* – dat de dominantie van seksuele lust verantwoordelijk was voor de meeste eigenschappen van vrouwen – door in de studie uitgebreid in te gaan op hun gedrag.²³ Hij was van mening dat er wel degelijk kuise vrouwen bestonden, die zich bescheiden opstelden en hun maagdelijkheid bewaarden, maar dit waren slechts uitzonderingen.²⁴ In de Nederlandse Republiek kenden de meeste jonge vrouwen geen bescheidenheid of schaamte, stelde hij; het was normaal voor hen om uit te gaan en mannen te versieren. Zijn eigen ervaringen spraken voor zich: ‘Het is hier in Den Haag toegestaan voor ons om te drinken met jonge meisjes, ze te beminnen en met hen dineren.’²⁵ Hoewel hij zijn best deed te benadrukken dat deze schaamteloze gewoontes afgekeurd en aangepakt moesten worden, lezen we tussen de regels door dat Beverland maar al te graag profiteerde van het zedeloze gedrag van de vrouwen om hem heen. Door de brutaliteit en de extravagante kleding van vrouwen, observeerde hij, was het soms moeilijk om hoeren te onderscheiden van ‘deugdzame’ meisjes.

Vrijheid is vandaag de dag op een verkeerde manier verspreid en uitgebroken in wulpsheid en roekeloosheid. Alle goede manieren die nog aanwezig zijn worden vernietigd onder de lichtzinnigheid van een verrijnd uiterlijk. ... onder de zachte stoffen verstopt de sluwe geest van de vrouw zich...²⁶

²² Ibidem, 114.

²³ Zie bijvoorbeeld: *De Stolatae Virginitatis Iure*, 3-7, 42-46, 56-59, 113-122, 174-177.

²⁴ Ibidem, 122-127.

²⁵ Ibidem, 150.

²⁶ Ibidem, 121.

Beverland vond het echter geen straf om deze vrouwen tegen te komen op straat:

De melkwitte boezem, waarvan gevaarlijk veel te zien is net buiten het linnen, ontbieden de minnaar tot seks... Bij Pollux, wat een mooie borsten! Wat doen ze meer dan de lust van mannen opruien, die uit zichzelf al opgewekt wordt? ... Toen ik ze zag was ik verloren! Een naakte boezem kan zelfs de Goden verzoeken.²⁷

Beverland besteedde uitgebreid aandacht aan de paradox tussen hoe de jeugd zich zou moeten gedragen en hoe jonge mannen en vrouwen zich gedroegen in de werkelijkheid. Deze vrijheid werd ook door zijn tijdgenoten opgemerkt en bekritiseerd, zeker als het ging om seksuele activiteiten. De huwelijkswet die in 1656 werd uitgegeven door de Staten-Generaal stelde dat mensen alleen met elkaar mochten 'vleeschelijk converseren' binnen het huwelijk, maar ook dat 'de ervarentheijt leert' dat veel jonge stellen al voor de huwelijksceremonie met elkaar het bed indoken en zelfs met elkaar gingen samenwonen. De wet stelde dat deze ongewenste gebruiken tegengegaan moesten worden door boetes of zware straffen op te leggen.²⁸ Ook in religieuze publicaties uit deze periode, geschreven door zowel protestante als katholieke geestelijken, komt hetzelfde soort gedrag aan de orde.

De protestantse predikant Frans van Esauszoon den Heussen concludeerde dat er iets gedaan moest worden tegen de buitensporige activiteiten van Nederlandse jongeren. Hij betoogde in zijn boek *Den Christelijken Jongeling* (1638) dat de jeugd moest ophouden met zoveel drinken, dansen en gokken maar bovenal dat het veelvoorkomende 'nachtlopen', de gewoonte van jonge mannen om hun vriendinnetjes laat in de avond te bezoeken en de nacht bij hen door te brengen, moest stoppen.²⁹ Vele anderen waren het met hem eens. In de werken van bijvoorbeeld de populaire staatsman en schrijver Jacob Cats en de schrijver en dokter Johannes van Beverwijck lezen we dat de jeugd moest oppassen met drank en hun seksuele driften in toom moest houden.³⁰

Vrouwen werden in het bijzonder tot de orde geroepen. Beverlands commentaar op hun zedeloze gedrag sluit goed aan bij het beeld dat uit andere bronnen naar voren komt. Vrouwen hadden relatief veel vrijheid in

²⁷ Ibidem, 115.

²⁸ 'Echtrelement' Staten Generaal 1656', Cau et al., 2429-2448.

²⁹ Den Heussen, *Den Christelijken Jongeling*, 14-15; Groenendijk, Roberts, 'Wearing out', 143.

³⁰ Zie: Cats, *Houwelick*; Van Beverwijck, *Alle de wercken*.

de Nederlandse Republiek, zeker in de late zeventiende eeuw. Ze mochten geen publieke rollen vervullen in de politiek of binnen de Gereformeerde Kerk en ze werden geacht hun vader of man te allen tijde te gehoorzamen, maar tegelijkertijd konden ze zich redelijk vrij bewegen in het openbaar, met name in de Hollandse steden, en ze speelden een belangrijke rol in de economie van de jonge Republiek.³¹ Deze relatieve vrijheid werd regelmatig bekritiseerd door mannelijke tijdgenoten, omdat het gevaarlijke gevolgen kon hebben voor de deugdzaamheid en de reputatie van vrouwen. In zijn teksten over liefde en het huwelijk richtte Jacob Cats zich bijvoorbeeld veel vaker op het gedrag van vrouwen dan van mannen en benadrukte keer op keer hoe belangrijk het was voor vrouwen om hun kuisheid te bewaren.³² In *De Lof der Suyverheijdt*, dat verscheen in Antwerpen in 1626, benadrukte de katholieke zendeling Valentinus Bisschop dat de kuisheid van jonge meisjes zo goed mogelijk in de gaten gehouden moest worden, aangezien Nederlandse vrouwen bijvoorbeeld 'Oock door [hun] kleederen worden verweckt tot het bedrijf van onkuijsheijdt'.³³

Ook de protestantse Den Heussen maakte zich zorgen om de jongedames van de Republiek, die zich zo vrij konden bewegen. Hij waarschuwde voor allerlei gevaren, en schreef bijvoorbeeld dat vrouwen hun voeten, die ze hadden gekregen van God 'om te wandelen in sijne weggen en op sijne paden', niet moesten gebruiken om te dansen,

om soo ijdelyck te trippelen ende der hoeren gangh te gaan. Want hoe sullen sij haer paden suyver houden als sij haer soo met danssen verontreijnigen? Hoe sullen sij ten hemel gaen als sij door haere danssen nederwaerts ter hellen keeren?³⁴

Van het een kwam het ander: Den Heussen omschreef dansen als 'een rechte blaesbalck des duyvels om het ijver van Onkuijsheijdt, Hoererije, Overspel en andere schandelijke sonden op te blazen ende te ontsteeken'.³⁵

We kunnen concluderen dat Beverland, met zijn kritiek op het gedrag van vrouwen in zijn contemporaine samenleving, niets nieuws aan het licht bracht. Ook in andere zeventiende-eeuwse bronnen, van adviesboeken tot populaire poëzie, werd de vrijheid van Nederlandse vrouwen, hun

31 Haks, *Huwelijk*, 155-157; Van de Pol, *Het Amsterdams Hoerdom*, 106-114.

32 Zie: Cats, *Houwelick*.

33 Pipkin, *Rape in the Republic*, 178-183.

34 Den Heussen, *Den Christelijken Jongeling*, 71.

35 *Ibidem*, 70.

onkuis gedrag, en de grote gevaren hiervan opgemerkt en afgekeurd. Toch was *De Stolatae Virginitatis Iure* wel wezenlijk anders: het werk had een wetenschappelijke insteek en de tekst kenmerkte zich door de vele verwijzingen naar (oude) wetten en de klassieke literatuur. Tegelijkertijd bevatte het veel satirische passages en niets-verhullende pornografische beschrijvingen, citaten en verwijzingen. Het meest rebelse en opvallende aspect van Beverlands boek over vrouwen openbaarde zich ook tussen de regels door, in zijn stijl van schrijven en in zijn keuze voor pikante voorbeelden. Hij mocht dan schande spreken van het geile gedrag van vrouwen, hij kon zijn goedkeuring van deze kant van de vrouwelijke natuur maar moeilijk verhullen. Zijn lange beschrijvingen van het uiterlijk en de daden van vrouwen in het heden en verleden, en het plezier dat mannen hieraan konden beleven, spraken boekdelen. Ondanks de traditionele kritiek op vrouwen die de studie kenmerkte, was *De Stolatae Virginitatis Iure* dus wel degelijk een radicale publicatie.

Advies

Terwijl hij zijn lezers uitgebreid informeerde over de seksuele driften die de vrouwelijke natuur beheersten en tot in detail beschreef welk gedrag hierbij hoorde, gaf Beverland ook advies. Hoe moesten mannen omgaan met de lust van hun dochters, vrouwen en minnaressen? Hoewel hij wist dat zijn werk voornamelijk door mannelijke tijdgenoten gelezen zou worden richtte hij zich ook tot vrouwen, die wellicht via hun vaders, broers en echtgenoten het een en ander van hem konden leren.³⁶ Voor de kleine groep oprecht kuis vrouwen zou het niet moeilijk zijn om hun maagdelijkheid te bewaren, beweerde Beverland, want ‘als meisjes goed gemanierd zijn, dan zijn ze erg goed beschermd, naar mijn idee. Het is bewezen dat ze een goede, deugdzame vrouw is, als ze niet betreurt dit te zijn.’³⁷ De meeste jonge dames moesten echter tegen zichzelf beschermd worden.

Het was het beste om hen op te sluiten in het ouderlijk huis en ze goed bezig te houden met bijvoorbeeld het bewerken van textiel, betoogde hij, zodat er geen ruimte was voor ijdelheid of gevoelens van lust.³⁸ ‘De gevaarlijke sekse, van nature zwak, zal zich overgeven aan lust zodra ze lui ronddwaalt,’³⁹

³⁶ *De Stolatae Virginitatis Iure*, 33-40, 42-46, 77-83, 91-160, 184-220.

³⁷ *Ibidem*, 146.

³⁸ *Ibidem*, 33-40, 42-46, 77-83, 91-160, 207-220.

³⁹ *Ibidem*, 127.

legde hij uit en daarom adviseerde hij maagden om zich te richten op ‘eervolle en devote bezigheden: verwerp de zonden van de vrouwelijke sekse.’⁴⁰ De reputatie van een vrouw, zo benadrukte hij in verschillende hoofdstukken, moest namelijk te allen tijde hoog gehouden worden, zowel voor als na het huwelijk.⁴¹ Hij adviseerde daarom om jonge vrouwen te verbieden om te drinken, gokken of leren, ze weg te houden van diners, het theater en andere publieke gelegenheden en ze enkel in het openbaar te laten treden onder begeleiding en in bescheiden kleding.⁴² Zodra een jonge vrouw klaar was voor het huwelijk dan moest dit meteen geregeld worden, adviseerde Beverland, om te zorgen dat ze als maagd zou trouwen.⁴³ ‘Want maagdelijkheid is het enige dat, als het eenmaal vergeven is, nooit kan worden teruggeven: het is het enige uit de bruidsschat dat bij de man achterblijft.’⁴⁴

Beverland waarschuwde in het bijzonder voor valse huwelijksbeloftes: het was belangrijk jonge vrouwen ervan te weerhouden hun maagdelijkheid voor het huwelijk weg te geven aan onbetrouwbare mannen.⁴⁵ Hij raadde jonge meisjes aan om niet ‘zo makkelijk iemand om de hals vliegen of aan tegenstribbelende jonge mannen talloze kussen geven.’⁴⁶ Als er toch een belofte tot trouwen werd uitgewisseld, om zo seks voor het huwelijk toe te staan, dan moest deze schriftelijk worden vastgelegd, met een eed worden afgesloten, voor een getuige plaatsvinden of bezegeld worden door de uitwisseling van geld, adviseerde Beverland. Stemden beide partijen in met seks buiten het huwelijk, zonder (duidelijk vastgelegde) huwelijksbeloften, dan zou het niet mogelijk mogen zijn voor de vrouw om, als ze toch negatieve gevolgen ondervond van de gemeenschap, tegen de man te procederen.⁴⁷ Zijn suggestie om officiële beloftes toe te staan kwam overeen met regels en wetten in middeleeuws Europa. Voor de Reformatie van de zestiende eeuw stonden mondelinge huwelijksbeloften, zeker als het huwelijk daarna werd geconsumeerd, in veel Europese staten gelijk aan een geldig huwelijk.⁴⁸

In *De Stolatae Virginitatis Iure* kwam ook het seksuele gedrag van de man aan bod. In tegenstelling tot vrouwen, die tegen zichzelf in bescherming genomen moesten worden, stond Beverland mannen wèl toe om te genieten

40 Ibidem, 134.

41 Ibidem, 207-220.

42 Ibidem, 33-40, 42-46, 77-83, 91-160, 207-220.

43 Ibidem, 207-220.

44 Ibidem, 207.

45 Ibidem, 184-207, 65-69.

46 Ibidem, 197-198.

47 Ibidem, 184-207.

48 Van der Heijden, *Huwelijk*, 30-37, 99.

van de lust die hen teisterde. Hij legde bijvoorbeeld uit hoe je het beste een vrouw kon verleiden tot de daad.⁴⁹ Geïnspireerd door het werk van de Griekse schrijver Achilles Tattius, raadde hij mannen aan om een vrouw uit te zoeken van ongeveer dezelfde leeftijd, om veel tijd met haar door te brengen en nimmer het onderwerp seks ter sprake te brengen, want ‘als je woorden gebruikt om haar uit te nodigen tot de daad, dan zul je haar oren beledigen met je betoog: ze zal blozen, je woorden afwijzen, overtuigd zijn dat je haar beledigt en ze zal door schaamte niet datgene beloven waar ze eigenlijk naar verlangt.’⁵⁰ Reken erop dat een vrouw nooit meteen zal instemmen, ze zal je aantrekken en afstoten, stelde hij. Je moest een vrouw nooit dwingen of geweld gebruiken, maar ook niet te snel opgeven, want: ‘We zijn eraan gewend dat meisjes graag seks hebben, niet tegen hun wil maar met een beetje weerstand: alsof ze niet veroverd willen worden, willen ze overweldigd worden in de geniale worsteling.’⁵¹

Beverland waarschuwde ook mannen voor het uitspreken van valse huwelijksbeloftes, om hen te behoeden voor een gedwongen huwelijk of het betalen van geld aan het meisje dat ze hadden verleid en bezwangerd: ‘als je slim bent, dan bezoedel je meisjes niet zomaar met brutale kussen onder het voorwendsel van een toekomstig huwelijk’.⁵² Mannen zouden zwaar gestraft moeten worden voor het doen van een dergelijke toezegging om een vrouw het bed in te krijgen, meende Beverland. Maar vrouwen waren ook niet altijd te vertrouwen:

Of ze zal een eed afleggen en zweren dat ze de vader van haar kroost met zekerheid kan aantonen, of dat ze, wat nog menselijker is, verleid werd door de magische glorie van een verloving dan wel een sterke hunkering naar het huwelijk, maar het zal niets uitmaken, [want] alle vrouwen, als ze ontvlammen in viezigheid, zouden op deze manier zelfs de meer afgezonderde student kunnen zwartmaken.⁵³

Om te zorgen dat jonge mannen op een verantwoordelijke manier konden toegeven aan de onvermijdelijke vloek van hun natuur suggereerde Beverland dat het een goed idee zou zijn om prostitutie toe te staan. Hij had geen goed woord over voor prostituees, die hij beschreef als kwade en onbetrouwbare

49 *De Stolatae Virginitatis Iure*, 184-207.

50 *Ibidem*, 187. Het is gebaseerd op: Tattius, *Leucippe and Clitophon*, boek I, 10.

51 *Ibidem*, 190.

52 *Ibidem*, 197-198.

53 *Ibidem*, 204.

vrouwen die zichzelf openlijk te grabbel gooiden enkel om geld te verdienen, maar de legalisering van prostitutie zou de kuisheid van deugdzaame vrouwen helpen beschermen en mannen een uitlaatklep bieden voor hun seksuele driften.⁵⁴

Waar lust bestraft wordt, daar groeit het verlangen. Het is zo dat waar publieke consistories van lust zijn toegestaan, Venus en Bacchus hun klimop op dezelfde manier verspreiden, [maar] dezelfde plaats dicteert een heilig aanzien voor de getrouwde dame, zodat ze onderscheiden kan worden van hen, die hun lichaam te koop aanbieden. Vervolgens komt de gezwollen lust tot rust, en kunnen netten en veiligere valstrikken vermeden worden.⁵⁵

Net als zijn voorstel om huwelijksbeloftes toe te staan, vertoonde Beverlands suggestie om prostitutie te legaliseren overeenkomsten met de middeleeuwse wetgeving. Prostitutie werd voor de Reformatie op veel plekken gezien als een noodzakelijk kwaad en werd vaak oogluikend toegestaan in steden.⁵⁶

Beverlands werk was niet uitgesproken radicaal als we kijken naar zijn raadgevingen aan jonge vrouwen: de meeste adviezen uit *De Stolatae Virginitatis Iure* komen overeen met het advies dat we in andere publicaties uit deze periode tegenkomen. In de werken van populaire schrijvers, zoals Johannes van Beverwijck, invloedrijke theologen, zoals Petrus Wittewrongel, maar ook in andere zeventiende-eeuwse adviesboeken voor de jeugd en in populair proza werd het belang van de reputatie van de vrouw constant besproken en het gevaar van voorechtelijke seksualiteit benadrukt. Een katholieke waarnemer, priester Willibrod Kemp, stelde bijvoorbeeld in zijn *Zedelessen voor de Maegden*, gepubliceerd in Utrecht in 1700, dat jonge meisjes zoveel mogelijk in huis moesten blijven, aangezien een maagd al groot gevaar liep als 'sy haer selven in 't openbaer begevende, van veele en onbekende ogen wort aangesien...'.⁵⁷

Ook in zijn waarschuwing voor valse beloftes om te trouwen stond Beverland niet alleen in de zeventiende-eeuwse Republiek. Voor rechtbanken en kerkraden werd zeer regelmatig over valse beloftes gesproken, vaak nadat een vrouw zwanger was geraakt en de man in kwestie weigerde met haar te trouwen. In de werken van bijvoorbeeld de protestantse theologen Petrus

54 Ibidem, 113-114, 195-196, 199-207.

55 Ibidem, 113-14.

56 Ibidem, 151-60.

57 Geciteerd in Pipkin, *Rape in the Republic*, 180-181.

Wittewrongel en Gisbertus Voetius werd er geklaagd over het zedelijk verval dat ten grondslag lag aan deze betreurenswaardige gevallen.⁵⁸ Cats raadde jonge vrouwen aan om nooit te vertrouwen op beloftes, want:

De linckert scheert alleen de geck,
Sijn eedt is maer een minne-treck.
... Daer sit de vrijster dan bedot,
tot eijgen leet, en vreemden spot.⁵⁹

In de huwelijkswet van 1656 van de Staten-Generaal werd het probleem ook besproken: jonge vrouwen werden regelmatig ‘beslapen en beswangert’ door mannen met wie ze daarna trouwden of ‘vermeijnen te trouwen’ en dit leidde vaak tot grote problemen die ‘tot naedeel [sijn] van de Republique’. De wet stelde dat allen die een eervolle jonge vrouw:

met schoone woorden van Trouw-Beloften, oft andersints, yets wijs
maeckt, deselve verleijt, ende door de bijslaep in hare eere krenckt, ende
defloreert, isse gehouden te doteren nae hare qualiteijt (indien hij se niet
trouwt) tot arbitragie des Rechters, ende tot breucke te betalen hondert
guldens.⁶⁰

Den Heussen keerde zich ook fel tegen huwelijksbeloften, aangezien het zeer kwalijk was dat ‘vele hedendaegsche jonge lieden, die met malkanderen verkeerden, van ‘t huwelijck spreken ende haer door onderlinge huwelijksche beloften aen malkanderen verlooven’.⁶¹ Het was erg belangrijk dat mannen en vrouwen het wettelijke huwelijk ‘in alle kuisheijt’ zouden afwachten en tot die officiële verbintenis zich ‘van alle vleeschelijcke Gemeenschap die man en wijf alleene toestaen haer te onthouden’.⁶²

Maar opnieuw wijkt *De Stolatae Virginitatis Iure* duidelijk af: niet alleen door de grote knipooag waarmee Beverland zijn afkeuring van seks voorziet maar ook in het openlijk aansporen van jonge mannen om wel te genieten van seksuele relaties met vrouwen buiten het huwelijk. In andere bronnen wordt ook mannen nadrukkelijk afgeraden om buitenechtelijke relaties aan te gaan.⁶³ Cats, in zijn *Spiegel van den ouden ende Nieuwen Tijd* uit

58 Van der Heijden, *Huwelijk*, 26-29, 44, 59; Haks, *Huwelijk*, 87-104.

59 Cats, *Houwelick*, deel 1, 51.

60 ‘Echtrelement’ Staten Generaal 1656’, 2439.

61 Den Heussen, *Den Christelijken Jongeling*, 100-101.

62 Ibidem, 108.

63 Haks, *Huwelijk*, 14, 71-72.

1632, waarschuwde jonge mannen bijvoorbeeld tegen het bezoeken van prostituees, die hen enkel hopeloos en begerig naar meer achter zouden laten.⁶⁴ Het overtreden van de seksuele regels door het mannelijk geslacht werd wel als een stuk minder problematisch gezien. Deze dubbele standaard kwam in de meeste publicaties duidelijk naar voren. In de wet van 1656 stond onder andere dat beide partijen in overtreding waren als seks voor het huwelijk plaats zou vinden, maar enkel vrouwen werden specifiek genoemd en gewaarschuwd. Terwijl de wet stelde dat ‘Dochters en jonge weduwen’ in het nauw zullen komen als ze ‘beslapen en beswangert’ worden en de tekst vrouwen aanspoorde om hun dienstmaagden te behoeden voor een ongewenst kind, zweeg het reglement over de gevolgen voor of de verantwoordelijkheden van mannen.⁶⁵ Ook in het werk van de populaire katholieke predikant Rumoldus Backx, wiens *CXXV Sermooenen* postuum werd gepubliceerd in 1709 en 1711, was het verschil duidelijk.⁶⁶ Backx sprak met afkeuring over de onkuisheid van zowel mannen als vrouwen, maar stelde dat door deze zonde voornamelijk jonge vrouwen bedorven en ten val gebracht werden. Het was de ‘eerlijcke Dochter’ die iets ontnomen werd, het was een zonde die ‘niet alleen de Dochter onteert, maer oock haer Ouders, en haer heele familie in schande brengt.’⁶⁷ Over de schaamte of de schande van de man en zijn familieleden repte hij met geen woord. Buitenechtelijke relaties beschadigden de man hoogstens tijdelijk, mentaal of financieel, terwijl hetzelfde gedrag de vrouw een leven lang zou achtervolgen.

Net als zijn onverbloemde promotie van seks buiten het huwelijk voor mannen, was Beverlands oplossing voor voerechtelijke seksualiteit, namelijk het toestaan van seksuele relaties na het duidelijk vastleggen van huwelijksbeloftes, uitzonderlijk: in andere werken worden dit soort huwelijksbeloftes juist streng afgeraden. Seks voor het huwelijk, ook na het afleggen van een huwelijksbelofte, was een ernstige zaak, meende bijvoorbeeld Den Heussen: ‘Want die anders doen ende daer te voren bij malkanderen slapen die sondigen teghen Godt, tegen de Overheijdt, tegen hare Ouders, teghen haren evennaesten ende, soo sij ledematen der kercke zijn, oock teghen de Ghemeente Christi.’⁶⁸ Ook Beverlands suggestie om prostitutie toe te staan, en zo problemen rondom seks buiten het huwelijk gedeeltelijk op te lossen, was uniek. Ondanks een strikt verbod kwam prostitutie veel

64 Cats, *Spiegel*; Groenendijk, Roberts, ‘Wearing out’, 152-153.

65 ‘Echtrelement’ Staten Generaal 1656’, 2439.

66 Backx, *CXXV Sermooenen*.

67 Ibidem, deel II, 334-335.

68 Den Heussen, *Den Christelijken Jongeling*, 108.

voor in de Nederlandse Republiek in deze periode. Tegelijkertijd werden 'publieke hoeren' gezien als een groot gevaar, die de meest slechte kant van de vrouwelijke natuur demonstreerden, en de autoriteiten deden er alles aan, zeker in de late zeventiende eeuw, om deze 'plaag' aan te pakken. Het verbod zelf stond niet ter discussie.⁶⁹

Conclusie

In de rechtszaak die tegen Beverland werd aangespannen door de academische rechtbank van de Universiteit van Leiden in 1679 werd zijn studie over vrouwelijke lust expliciet genoemd. De aanklager, Johan Dirckszoon van Vesanevelt, concludeerde dat in *De Stolatae Virginitatis Iure* 'seer vuijle, detestabele ende in deeze landen onbekende luxurien, ende dertelheeden' werden beschreven in platte bewoordingen en 'exquisite bordeeltalen'.⁷⁰ De resolutie van de Staten van Holland, die de aanleiding vormde voor het proces door de rechtbank, ging nog een stap verder en stelde dat Beverlands studies 'de Christelijcke Jeught alle dertelheydt ende onkuysheid' inboezemde en 'tot allerleye schandelijckheden' verlokte.⁷¹ Dit artikel heeft laten zien dat niet alleen Beverlands meest bekende werk, *De Peccato*, maar ook zijn studie over de lust van vrouwen een grote rol gespeeld moet hebben bij de afkeuring van zijn werken door vele van zijn tijdgenoten. Dit had niets te maken met Beverlands ideeën over de seksuele lust en het gedrag van de vrouw an sich. Zijn kritiek op de vrijheid van jonge vrouwen in de Nederlandse Republiek en zijn advies om deze jongedames tegen zichzelf te beschermen om hun kuisheid en reputatie veilig te stellen, komt overeen met de observaties en raadgevingen van populaire schrijvers, christelijke moralisten en andere auteurs in deze periode.

Wat Van Vesanevelt, de Staten van Holland en andere critici wel moet hebben gechoqueerd was de rebelse wijze waarop Beverland in *De Stolatae Virginitatis Iure* het seksuele gedrag van zijn tijdgenoten aan de kaak stelde en de verregaande conclusies die hij aan dit gedrag verbond. Hij spoorde zijn mannelijke lezers aan om te genieten van al het moois dat seks te bieden had, terwijl hij bijvoorbeeld inging op de beste manier om vrouwen het bed in te krijgen of de voordelen van het toestaan van prostitutie, en dit was zeer uitzonderlijk, niet alleen in de zeventiende-eeuwse Nederlandse

69 Van de Pol, *Het Amsterdams Hoerdom*, 99-101, 132-133, 151-161, 347-350.

70 NA, VUL, inv.nr. 13, folio 115v.

71 NA, Staten van Holland en West-Friesland, inventarisnummer B.1.1, deel 112, p. 851.

Republiek maar ook in vroegmodern Europa. Door de liberale stijl van zijn werk, de onverbloemde adviezen aan jonge mannen en de uitzonderlijke oplossingen die Beverland opperde voor het ‘probleem’ van buitenechtelijke seksualiteit kunnen we *De Stolatae Virginitatis Iure* met recht een uniek wetenschappelijk werk noemen, dat niet alleen meer aandacht verdient van hen die geïnteresseerd zijn in Beverland en zijn studies maar ook van historici die onderzoek doen naar ideeën over seksualiteit en de vrouw in vroegmodern Europa.

Bibliografie

- Backx, Rumoldus, *CXXV Sermoenen* (Antwerpen, 1709, 1711).
- Barclay, John, *Euphormionis [Lusinini] Satyricon* (Amsterdam 1629).
- Beverland, Hadriaan, *De Peccato Originali* (Leiden 1679).
- Beverland, Hadriaan, *De Peccato Originali (On Original Sin, 1679): a critical edition and translation*, Floris Verhaart en Karen Hollewand (te verschijnen, Leiden 2021).
- Beverland, Hadriaan, ‘De Prostibulis Veterum’, *Speciale Collecties Universiteitsbibliotheek Leiden* (BPL 1994).
- Beverland, Hadriaan, *De Stolatae Virginitatis Iure* (Leiden 1679).
- Beverwijck, Johannes van, *Alle de wercken, zo in de medicynne als chirurgie* (Amsterdam 1660).
- Bunge, Wiep van, *From Stevin to Spinoza: an essay on philosophy in the seventeenth-century Dutch Republic* (Leiden 2001).
- Cats, Jacob, *Houwelijk* (Middelburg 1625).
- Cats, Jacob, *Spiegel van den ouden en nieuwen tyt* (Den Haag 1632), ‘Echtreglement’ Staten Generaal 1656’, in: C. Cau et al. eds., *Groot Placaet-Boeck* (Den Haag 1658-1797) volume 2, 2429-2448.
- Elias, Willem, ‘Het Spinozistisch erotisme van Adriaan Beverland’, in: *Tijdschrift voor de studie van de verlichting* 2:1 (1974) 283-320.
- Groenendijk, Leendert F., en Benjamin B. Roberts, ‘Wearing out a pair of fool’s shoes’: Sexual Advice for Youth in Holland’s Golden Age’, in: *Journal of the History of Sexuality* 13:2 (Chicago 2004) 139-156.
- Haks, Donald, *Huwelijk en gezin in Holland in de 17de en 18de eeuw: processtukken en moralisten over aspecten van het laat 17de- En 18de-eeuwse gezinsleven* (PhD Thesis Universiteit van Leiden, Assen 1982).
- Heijden, Manon van der, *Huwelijk in Holland: stedelijke rechtspraak en kerkelijke tucht, 1550-1700* (Amsterdam 1998).
- Heussen, Frans Esauszoon den, *Den Christelijken Jongeling* (Amsterdam 1638).

- Hollewand, Karen, *The Banishment of Beverland: Sex, Scripture, and Scholarship in the seventeenth-century Dutch Republic* (Leiden 2019).
- Hollewand, Karen, 'Eggs, Sperm, and Desire: Sex and Science in the Dutch Golden Age', in: *Journal for Eighteenth-Century Studies* 42:4 (2019) 415-432.
- Hollewand, Karen, 'Expert of the Obscene: The Sexual Manuscripts of Dutch Scholar Hadriaan Beverland (1650–1716)', in: Gianni Paganini, Margaret C. Jacob, en John C. Laursen eds., *Clandestine Philosophy: New Studies on Subversive Manuscripts in Early Modern Europe, 1620–1823* (Toronto 2020) 193-222.
- Hollewand, Karen, 'Sex and the classics: the approaches of early modern humanists to ancient sexuality', in: D. Levitin en I. Maclean eds., *Beyond Ancients and Moderns Comparative approaches to the reception of the classical tradition in early modern Europe* (Oxford 2021).
- Hunt, Lynn, 'Introduction', in: Lynn Hunt ed., *The Invention of pornography: obscenity and the origins of modernity, 1500-1800* (New York, Cambridge, MA 1993, 1996) 9-48.
- Israel, Jonathan I., *Enlightenment contested: philosophy, modernity, and the emancipation of man, 1670-1752* (Oxford 2006).
- Jacob, Margaret C., 'The materialist world of pornography', in: Lynn Hunt ed., *The Invention of pornography: obscenity and the origins of modernity, 1500-1800* (New York, Cambridge, MA 1993, 1996) 157-202.
- Leemans, Inger, *Het woord is aan de onderkant. Radicale ideeën in Nederlandse pornografische romans 1670-1700* (Nijmegen 2002).
- Petronius, Seneca, *Satyricon. Apocolocyntosis*, *Loeb Classical Library* 15, vertaald door Gareth Schmeling (Cambridge, MA 2020).
- Pipkin, Amanda, *Rape in the Republic, 1609-1725: Formulating Dutch Identity* (Leiden 2013).
- Pol, Lotte van de, *Het Amsterdams Hoerdom: Prostitutie in De Zeventiende En Achtiende Eeuw* (PhD Thesis Erasmus Universiteit Rotterdam, Amsterdam 1996).
- Smet, Rudolf de, *Hadrianus Beverlandus (1650-1716): non unus e multis peccator: studie over het leven en werk van Hadriaan Beverland* (Brussel 1988).
- Smet, Rudolf de, 'The realm of Venus. "Hadriani Barlandi" [H. Beverland] "De Prostibulis Veterum". MS Leiden BPL 1994', *Quaerendo* 17. 1 (1987) 45-58.
- Tatius, Achilles, *Leucippe and Clitophon*, *Loeb Classical Library* 45, vertaald door S. Gaselee (Cambridge, MA 1969).
- Turner, James Grantham, *Schooling sex: libertine literature and erotic education in Italy, France, and England, 1534-1680* (Oxford 2003).

Over de auteur

Karen Hollewand werkt als postdoctoraal onderzoeker aan de Universiteit Utrecht, waar ze onderzoek doet naar de Republiek der Letteren in de zeventiende- en achttiende eeuw. Ze is geïnteresseerd in de sociale en culturele geschiedenis van de vroegmoderne tijd en houdt zich in het bijzonder bezig met de wetenschappelijke studie van seks in deze periode. Ze heeft recent gepubliceerd over seks en wetenschap in de zeventiende-eeuwse Nederlandse Republiek en de 'verkuising' van de klassieken door vroegmoderne geleerden. Haar boek over de verbanning van Hadriaan Beverland, gebaseerd op haar promotieonderzoek aan de Universiteit van Oxford, verscheen in 2019 bij Brill. Contact: k.e.hollewand@uu.nl